

تأثیر متغیرهای بین‌المللی بر تبدیل ترکیه به قدرت نوظهور اقتصادی (۲۰۲۴-۱۹۹۰)

علیرضا سلطانی^۱، حمیرا آریانمهر^۲، ارسلان قربانی شیخ نشین^۳، حمیدرضا شیرزاد^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۳۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۱۶

چکیده:

جمهوری ترکیه در دهه سوم قرن ۲۱ به عنوان قدرتی نوظهور اقتصادی، در جایگاه نوزدهمین قدرت اقتصادی جهان قرار گرفته است. مجموعه ای از عوامل و عناصر سیاسی، اقتصادی و بین‌المللی در تبدیل ترکیه به یک قدرت نوظهور اقتصادی از دهه ۱۹۸۰ تأثیرگذار بوده است. ظهور یک دولت توسعه‌گرا در دهه ۱۹۸۰ و اتخاذ سیاست‌های اصلاحی اقتصادی در کنار الزامات و شرایط اتحادیه اروپایی برای پذیرش عضویت ترکیه و فراهم شدن بسترهای بین‌المللی توسعه در پرتو جهانی شدن، نقشی تعیین‌کننده در این مهم داشته‌اند. در واقع عناصر و متغیرهای بین‌المللی در قالب جهانی شدن اقتصاد از دهه ۱۹۹۰، نقش تکمیل‌کننده فرایند توسعه ای ترکیه را بازی کرده است. مقاله حاضر با فرض عناصر سیاسی و اقتصادی داخلی تأثیرگذار بر فرایند توسعه ای ترکیه در پی پاسخ به این سوال است که عناصر و عوامل فعال جهانی شدن چگونه روند تبدیل ترکیه به قدرتی نوظهور اقتصادی را تسهیل و تقویت کرده‌اند؟ در پاسخ به سوال مذکور این فرضیه مطرح می‌گردد که فعال شدن و تقویت عناصر بین‌المللی در قالب پدیده جهانی شدن در ابعاد ۳ گانه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و در شکل حمایت‌های سیاستی و مالی نهادهای اقتصادی بین‌المللی، جذب جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، گسترش ادغامها و تملک‌های فرامرزی، تسهیل جریان انتقال تکنولوژی و رشد ظرفیت‌های صادراتی در عرصه تجارت جهانی، موجب تقویت سیاست‌ها و رویکردهای نئولیبرالیستی اقتصادی دولت توسعه‌گرای ترکیه از دهه ۱۹۹۰ و تبدیل این کشور به قدرتی نوظهور اقتصادی شده است. متغیر مستقل این پژوهش عناصر و متغیرهای بین‌المللی و متغیر وابسته قدرت اقتصادی ترکیه می‌باشد. روش تحقیق در این مقاله روش تحلیل کیفی است که براساس منابع و مستندات کتابخانه‌ای و گزارش‌های معتبر بین‌المللی تدوین شده است.

واژگان اصلی: ترکیه، جهانی شدن، توسعه اقتصادی، قدرت‌های نوظهور اقتصادی، نئولیبرالیسم.

۱. گروه علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) dr.soltani@iau.ac.ir

۲. گروه علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

۳. گروه علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

۴. گروه علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

مقدمه

ترکیه در سال ۲۰۲۴ عنوان نوزدهمین اقتصاد بزرگ دنیا را به خود اختصاص داد. این جایگاه با توجه به تجربه روندهای کیفی توسعه اقتصادی در ۴ دهه اخیر، ترکیه را در زمره یک قدرت نوظهور اقتصادی نشان می‌دهد. ترکیه اگرچه از بسیاری از شاخص‌ها و روندهای کلی قدرتهای نوظهور اقتصادی برخوردار است اما در عمل تجربه منحصر به فرد و متمایزی از خود در حوزه توسعه ای ارائه داده است. این تجربه ترکیبی از عوامل و متغیرهای مختلف توسعه ای داخلی، منطقه ای و بین‌المللی در طول ۴ دهه اخیر می‌باشد که با نوسان‌ها و شدت و ضعف‌های توسعه ای متعدد و متنوعی همراه بوده است. روی کار آمدن دولت توسعه گرا در دهه ۱۹۸۰ در کنار عنصر عضویت ترکیه در اتحادیه اروپایی و به تبع آن اعمال و اجرای سیاست‌های اصلاحی اقتصادی برای تحقق عضویت و الزامات و فرصت‌های جهانی شدن اقتصاد از دهه ۱۹۹۰، چرخه توسعه ای ترکیه را با سرعت و قدرت به حرکت درآورد.

جهانی شدن اقتصاد تحت تاثیر تحولات سیاسی ناشی از پایان جنگ سرد، گسترش سرمایه داری بین‌المللی و رشد فن‌آوری‌های ارتباطی و دیجیتالی، به وجه غالب در تحولات بین‌المللی و معادلات منطقه ای و سیاست‌گذاری‌ها و تحولات داخلی کشورها تبدیل شده است. به طور مشخص می‌توان ادعان کرد که ظهور پدیده قدرتهای نوظهور اقتصادی تا حد زیادی محصول جهانی شدن اقتصاد است که امواج آن از دهه ۱۹۹۰ با سرعت و کیفیت بالا به حرکت درآمد و علی‌رغم بروز برخی چالش‌های سیاسی مانند جنگ‌های متعدد خاورمیانه و روسیه و اوکراین، بحران‌های مالی مانند بحران مالی ۲۰۰۸ و بروز برخی چالش‌ها مانند پاندمی ۲۰۱۹ بر مبنای آموزه‌های نظام جهانی سرمایه داری تداوم و تشدید پیدا کرد.

با فرض تاثیرگذاری متغیرهای بین‌المللی بر توسعه کشورهای نوظهور و به طور خاص ترکیه، سوال اصلی پژوهش حاضر این است که عناصر و عوامل بین‌المللی چگونه روند تبدیل ترکیه به قدرتی نوظهور اقتصادی را تسهیل و تقویت کرده‌اند؟ در پاسخ به سوال مذکور این فرضیه مطرح می‌گردد که عناصر و متغیرهای بین‌المللی در قالب پدیده جهانی شدن در ابعاد ۳ گانه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و در شکل حمایت‌های سیاستی و مالی نهادهای اقتصادی بین‌المللی، جذب جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، گسترش ادغام‌ها و تملک‌های فرامرزی، تسهیل جریان انتقال تکنولوژی و رشد ظرفیت‌های صادراتی در عرصه تجارت جهانی، موجب تقویت سیاست‌ها و

رویکردهای نئولیبرالیستی اقتصادی دولت توسعه گرای ترکیه از دهه ۱۹۹۰ و تبدیل این کشور به قدرتی نوظهور اقتصادی شده است. متغیر مستقل این پژوهش عناصر و متغیرهای بین المللی و متغیر وابسته قدرت اقتصادی ترکیه می باشد.

روش تحقیق در این پژوهش تحلیل کیفی است و داده ها و اطلاعات به روش کتابخانه ای گردآوری شده است. در این پژوهش ابتدا تئوری های مربوط به جهانی شدن تأثیر آن بر توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه بررسی می گردد سپس مروری بر شرایط اقتصادی و روند توسعه ای ترکیه در طول ۳ دهه اخیر صورت می گیرد و در نهایت تأثیر شیوه ها و راهبردهای ترکیه در بهره گیری از فرصت ها و عناصر جهانی شدن اقتصاد مورد تحلیل و بررسی قرار می گیرد.

مبانی نظری:

توسعه، به ویژه پس از جنگ جهانی دوم، به یکی از موضوعات کلیدی در سیاست گذاری اقتصادی، اجتماعی و بین المللی تبدیل شد. نظریه های وابستگی و نوسازی به عنوان بنیان تئوریک توسعه مطرح شدند، اما با ناکارآمدی آموزه های چپ در دهه ۱۹۷۰ و گسترش نئولیبرالیسم، بسیاری از کشورهای در حال توسعه به راهبردهای جایگزینی واردات و سپس توسعه صادرات روی آوردند. در دهه ۱۹۹۰، فروپاشی شوروی و جهانی شدن اقتصاد موجب شد تا کشورهای آسیای جنوب شرقی در مسیر توسعه پایدار قرار گیرند، در حالی که کشورهای آمریکای لاتین، پس از یک دوره توقف، بار دیگر به مدار توسعه بازگشتند. (احمدی، ۱۴۰۳)

با وجود مطالعات گسترده، تعریفی جامع از جهانی شدن ارائه نشده است. این مفهوم که در ابتدا بر ابعاد اقتصادی مانند تجارت بین المللی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی (FDI) متمرکز بود، اکنون حوزه های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و فناوری را نیز در بر می گیرد. (دهشیری، ۱۳۹۴) جهانی شدن از طریق افزایش ارتباطات بین المللی، جریان های اقتصادی، انتقال دانش و سرمایه، فرصت های جدیدی برای کشورهای در حال توسعه ایجاد کرده است، اما هم زمان فشارهایی برای تطبیق و اصلاحات به دنبال دارد. (نگین تاجی، ۱۴۰۲).

یکی از مهم ترین شاخص های سنجش جهانی شدن، شاخص KOF است که شامل سه بعد اصلی می شود:

- جهانی‌شدن اقتصادی: شامل جریان‌های فرامرزی کالا، خدمات و سرمایه، و همچنین اطلاعات مرتبط با بازارها است. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) و تجارت بین‌المللی، از عناصر کلیدی این بعد محسوب می‌شوند.

- جهانی‌شدن سیاسی: شامل مشارکت کشورها در معاهدات بین‌المللی، تعداد سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی (NGOها)، عضویت در سازمان‌های بین‌المللی و دیپلماسی بین‌المللی است.

- جهانی‌شدن اجتماعی: به گسترش اطلاعات، فرهنگ، ایده‌ها و تعاملات بین‌فردی مربوط می‌شود که به توسعه دانش و فناوری در کشورهای در حال توسعه کمک می‌کند.

رابطه جهانی‌شدن و رشد اقتصادی یکی از موضوعات کلیدی مطالعات توسعه است. تحقیقات نشان می‌دهد که جهانی‌شدن از طریق تجارت آزاد و یکپارچگی بازارها، رقابت‌پذیری، بهره‌وری اقتصادی، جذب سرمایه و رشد تولید را افزایش داده است. همچنین، ورود به زنجیره‌های ارزش جهانی (GVCs) و تعامل با شرکت‌های چندملیتی (MNEs) امکان افزایش سطح درآمد و استانداردهای زندگی را برای کشورهای در حال توسعه فراهم کرده است.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) نیز یکی از ارکان جهانی‌شدن اقتصادی است که از طریق انتقال فناوری، دانش فنی و نوآوری‌ها به رشد اقتصادی کشورهای میزبان کمک کرده است. این سرمایه‌گذاری‌ها علاوه بر ایجاد اشتغال، موجب افزایش بهره‌وری نیروی کار و توسعه مهارت‌های حرفه‌ای شده‌اند. علاوه بر این، تحرک نیروی کار و ارتقای سطح آموزش نیز در افزایش کارایی اقتصادی نقش بسزایی ایفا کرده‌اند.

نظریه‌های اقتصادی مانند مدل لوکاس نشان می‌دهند که جهانی‌شدن از طریق تخصیص بهینه منابع، بهره‌وری را افزایش داده و شرایط را برای رشد اقتصادی سریع‌تر فراهم کرده است. همچنین، نوآوری در کالاها و خدمات، که به‌عنوان یکی از پیامدهای جهانی‌شدن محسوب می‌شود، موجب تحولات گسترده در فناوری‌های ارتباطی، مالی و صنعتی شده است. این روند باعث افزایش رقابت، بهبود کیفیت محصولات و کاهش هزینه‌های تولید شده و در نتیجه، رفاه اقتصادی را ارتقا داده است.

بااین‌حال، جهانی‌شدن همواره مثبت ارزیابی نشده است. برخی منتقدان معتقدند که این فرآیند باعث افزایش نابرابری درآمدی، تخریب محیط‌زیست و آسیب‌پذیری اقتصادی کشورهای در حال توسعه شده است. نوسانات بیش‌ازحد سرمایه و شوک‌های مالی بین‌المللی، اقتصادهای دارای نهادهای

ضعیف را در معرض بحران‌های اقتصادی قرار داده‌اند. (کازمی، ۱۳۹۳) نیز بر این باور است که مشکلات نهادی و تمرکزگرایی، مانع از توزیع عادلانه مزایای جهانی‌شدن شده‌اند.

در مقابل، طرفداران جهانی‌شدن معتقدند که این فرآیند از طریق کاهش موانع تجاری، جذب سرمایه و افزایش رقابت‌پذیری، رشد اقتصادی را تسریع کرده و نابرابری درآمدی را کاهش داده است. این دیدگاه که در چارچوب اجماع واشنگتن مطرح شده، مورد حمایت نهادهایی مانند بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول قرار گرفته و در دهه‌های اخیر به سیاست‌گذاری‌های اقتصادی بسیاری از کشورها شکل داده است. (Kilicaslan & Dumrul, 2018, p.117).

به طور کلی در ادبیات رشد و توسعه، دیدگاه لیبرالی تأکید دارد که جهانی‌شدن باعث رشد اقتصادی بیشتر می‌شود. مطابق این دیدگاه، جهانی‌شدن فرصت‌های تجاری و سرمایه‌گذاری بیشتری برای ایجاد اشتغال فراهم کرده و به کاهش فقر و نابرابری درآمدی کمک نموده است. تجربه عمومی کشورهای در حال توسعه موفق و به طور خاص کشورهای نوظهور اقتصادی نیز نشان می‌دهد کشورهایی که همزمان با تحولات جهانی شدن اقتصاد، اصلاحات ساختاری سیاسی در قالب دولت توسعه‌گرا و اصلاحات اقتصادی با هدف رسیدن به توسعه را دنبال کرده‌اند، زمینه بهره‌گیری مفید و مثبت از فرصت‌های جهانی‌شدن را فراهم ساخته‌اند.

توسعه اقتصادی ترکیه؛ فرایند و تحولات

بسیاری از متخصصان، آغاز توسعه ترکیه را به اوایل قرن نوزدهم و سال ۱۸۲۰ نسبت می‌دهند. اولین تحرکات توسعه‌ای در دهه ۱۸۳۰ تحت لوای امپراتوری عثمانی و تحت تأثیر تحولات صنعتی اروپا آغاز شد. در این دوره، اصلاحات عمده‌ای در نظام‌های مالی، نظامی، قضائی و اقتصادی انجام شد. اصلاحات تنظیمات (۱۸۳۹) که توسط سلطان محمود دوم اجرا شد، گام مهمی در جهت مدرن‌سازی امپراتوری بود (پاموک، ۱۴۰۲: ۱۳۰-۱۳۵). در سال ۱۸۳۸، دولت عثمانی توافق‌نامه‌های تجاری با اروپا امضا کرد که تعرفه‌ها را کاهش داده و تجارت را آزادتر کرد. همچنین، در سال ۱۸۸۸ بانک کشاورزی تأسیس شد تا کشاورزی را تقویت کند (پاموک، ۱۴۰۲: ۱۶۱-۱۷۰).

با وجود این اصلاحات، امپراتوری عثمانی درگیر بحران‌های داخلی و خارجی شد. جنگ جهانی اول و فروپاشی امپراتوری در نهایت به تأسیس جمهوری ترکیه در ۱۹۲۳ انجامید. ترکیه پس از جنگ جهانی اول سیاست‌های اقتصادی را برای حمایت از تولید داخلی و صنعتی‌سازی دنبال کرد. در دوران رکود بزرگ (۱۹۲۹-۱۹۳۹)، دولت ترکیه سیاست‌های محافظه‌کارانه‌ای برای حمایت از صنایع

داخلی اتخاذ کرد. اجرای طرح مارشال پس از جنگ جهانی دوم به توسعه زیرساخت‌های کشور کمک کرد (تقی زاده، ۱۴۰۲).

در دهه‌های ۱۹۴۰ و ۱۹۵۰، تمرکز اصلی بر توسعه کشاورزی بود، اما به دلیل تحولات سیاسی و رویکردهای پوپولیستی، این سیاست موفقیت چندانی نداشت. در سال ۱۹۶۰، دولت سازمان برنامه‌ریزی دولتی را تأسیس کرد و از برنامه‌های پنج‌ساله برای رشد صنعتی استفاده کرد. طی دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰، رشد اقتصادی ترکیه افزایش یافت، اما بحران‌های دهه ۱۹۷۰، به‌ویژه افزایش قیمت نفت در سال ۱۹۷۳، باعث توقف سیاست جایگزینی واردات و ایجاد بحران بدهی شد (پاموک، ۱۴۰۲: ۲۸۰-۲۷۵).

در پاسخ به این بحران، دولت ترکیه با توصیه‌های صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی، سیاست‌های تعدیل اقتصادی و توسعه صادرات را اجرا کرد. تورگوت اوزال، نخست‌وزیر ترکیه در دهه ۱۹۸۰، اصلاحات اقتصادی عمده‌ای شامل خصوصی‌سازی، آزادسازی تجاری و جذب سرمایه‌گذاری خارجی را آغاز کرد (Öniş, 1991). این اصلاحات ترکیه را به سمت اقتصاد بازار آزاد سوق داد، اما نابرابری درآمدی و بحران‌های مالی نیز افزایش یافتند. سیاست‌های آزادسازی اقتصادی بدون ایجاد نهادهای نظارتی قوی، مشکلاتی نظیر فساد مالی و رانت‌جویی را به همراه داشت (Kazgan, 1995).

در دهه ۱۹۹۰، ترکیه با نوسانات اقتصادی شدیدی مواجه شد که به دلیل بی‌ثباتی سیاسی، افزایش بدهی‌های خارجی و بحران‌های مالی متعدد رخ داد. بحران مالی ۱۹۹۴، که ناشی از سیاست‌های نادرست پولی و مالی بود، موجب کاهش ارزش لیر شد. در این دوره، ترکیه تلاش خود را برای پیوستن به اتحادیه اروپا افزایش داد و در سال ۱۹۹۵ توافق‌نامه اتحادیه گمرکی را امضا کرد (Celasun, 1994).

دوره ۱۹۷۰ تا ۲۰۰۰ را می‌توان دوران گذار اقتصاد ترکیه از یک اقتصاد دولتی به بازار آزاد دانست. سیاست‌های اصلاحی اوزال زمینه رشد پایدار اقتصادی را در دهه‌های بعد فراهم کرد، اما چالش‌های اقتصادی و ناپایداری‌های سیاسی نشان داد که گذار به اقتصاد بازار نیازمند نهادهای قوی است. از سال ۲۰۰۲، با روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه (AKP) به رهبری رجب طیب اردوغان، سیاست‌های اقتصادی جدیدی اجرا شد که ترکیه را از یک اقتصاد بحران‌زده به یکی از بازیگران مهم اقتصادی منطقه تبدیل کرد. اصلاحات ساختاری گسترده‌ای تحت حمایت صندوق بین‌المللی پول و

بانک جهانی انجام شد که شامل استقلال بانک مرکزی، کاهش کسری بودجه و کنترل تورم بود (Rodrik, 2012). در نتیجه، میانگین رشد اقتصادی ترکیه بین ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۷ سالانه ۷ درصد بود (World Bank, 2020).

خصوصی سازی شرکت های دولتی، مانند ترک تلکام، باعث افزایش بهره‌وری و جذب سرمایه گذاری خارجی شد (Öniş & Güven, 2011). با این حال، بحران مالی جهانی ۲۰۰۸ باعث کاهش رشد اقتصادی شد، اما سیاست های حمایتی دولت موجب شد که اقتصاد در سال ۲۰۱۰ با رشد ۲.۹ درصدی بهبود یابد (IMF, 2011).

بین سال های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۵، دولت ترکیه بر توسعه زیرساخت ها متمرکز شد. پروژه هایی مانند فرودگاه جدید استانبول و پل یواز سلطان سلیم اجرا شدند. همچنین، برای کاهش وابستگی به انرژی، پروژه های نیروگاهی مانند آک کویو آغاز شدند و کشف منابع گاز در دریای سیاه در سال ۲۰۲۰ از دستاوردهای مهم این دوره بود (EIA, 2023).

از سال ۲۰۱۶، ترکیه با چالش های اقتصادی جدیدی مواجه شد. پس از کودتای نافرجام ۲۰۱۶، سرمایه گذاران خارجی از بازار ترکیه خارج شدند و ارزش لیر کاهش یافت. تحریم های اقتصادی آمریکا در ۲۰۱۸ نیز موجب افزایش تورم و کاهش ارزش پول ملی شد (OECD, 2023). همه گیری کووید-۱۹ و زلزله ۲۰۲۳ نیز اقتصاد ترکیه را تحت تأثیر قرار دادند، باعث افزایش نرخ تورم و کاهش رشد اقتصادی شدند (World Bank, 2024).

با این حال، تیم اقتصادی دولت ترکیه همچنان سیاست های توسعه را دنبال می کند. پس از انتخابات ۲۰۲۳، ترکیه سیاست هایی را برای کنترل تورم و بهبود رشد اقتصادی اجرا کرد. در سال ۲۰۲۳، نرخ رشد اقتصادی ۴.۵ درصد بود، اما انتظار می رود در ۲۰۲۴ به حدود ۳ درصد کاهش یابد (World Bank, 2024). با وجود این، ترکیه همچنان با چالش های کلان مانند تورم بالا و کاهش جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی مواجه است که نیازمند اصلاحات ساختاری بلندمدت است.

یافته های تحقیق:

تأثیر جهانی شدن بر توسعه اقتصادی ترکیه:

ترکیه از ابتدای قرن بیستم ارتباط گسترده ای با تحولات جهانی داشته که این امر ریشه در موقعیت جغرافیایی و پیشینه سیاسی آن در دوران امپراتوری عثمانی دارد. عثمانی از قرن پانزدهم یکی از

بازیگران اصلی تحولات سیاسی و نظامی جهان بود و برای دو قرن نقشی کلیدی در اروپا، آفریقا و آسیا ایفا کرد. با ورود امواج رنسانس، انقلاب صنعتی و انقلاب فرانسه، این امپراتوری به تدریج به بخشی از روندهای جهانی شدن تبدیل شد. در قرن نوزدهم، توسعه زیرساخت‌های تجاری، انعقاد قراردادهای تجارت آزاد با کشورهای اروپایی و اصلاحات اقتصادی، عثمانی را به شبکه تجارت بین‌المللی پیوند داد. با این حال، بحران‌های داخلی و جنگ جهانی اول موجب فروپاشی این امپراتوری شد.

پس از تأسیس جمهوری ترکیه، آتاتورک با اتخاذ سیاست‌های مدرنیزاسیون و غرب‌گرایی، ترکیه را به سمت ادغام در نظام بین‌المللی سوق داد. تغییر رسم‌الخط به لاتین، پذیرش تقویم میلادی و اصلاحات گسترده در نظام اداری و اقتصادی از جمله اقدامات اولیه برای همگامی با غرب بود. در دهه ۱۹۳۰، ترکیه با اتخاذ سیاست‌های ملی‌گرایانه و اقتصادی، رشد قابل توجهی را تجربه کرد، اما وقوع جنگ جهانی دوم این روند را متوقف ساخت.

پس از پایان جنگ جهانی دوم، ترکیه با تهدید شوروی روبه‌رو شد و برای حفظ امنیت خود به اردوگاه غرب پیوست. این کشور در سال ۱۹۴۵ به سازمان ملل، و سپس به نهادهای مالی بین‌المللی مانند صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی پیوست. در سال ۱۹۵۲، عضویت در ناتو را به دست آورد و از طرح مارشال برای توسعه اقتصادی و مقابله با کمونیسم بهره گرفت.

در دهه ۱۹۵۰، ترکیه سیاست‌های توسعه‌ای خود را بر اساس آموزه‌های مدرنیزاسیون و همگرایی با اروپا تنظیم کرد. در سال ۱۹۶۳، با امضای توافق‌نامه آنکارا، مسیر ادغام تدریجی اقتصاد خود را در ساختارهای جامعه اقتصادی اروپا (EEC) آغاز نمود. این توافق، زمینه‌ساز توسعه تجاری و صنعتی ترکیه شد.

در دهه ۱۹۷۰، ترکیه با بحران اقتصادی ناشی از افزایش قیمت نفت و رشد بدهی‌ها مواجه شد. سیاست جایگزینی واردات که در این دوره اجرا شد، با شکست روبه‌رو گردید. در دهه ۱۹۸۰، دولت ترکیه به سمت سیاست‌های توسعه صادرات حرکت کرد. در همین دوران، به دلیل عدم پذیرش عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا، این کشور به تدریج مسیرهای دیگری برای تعامل با جهان در پیش گرفت.

با فروپاشی شوروی در اوایل دهه ۱۹۹۰ و پایان جنگ سرد، ترکیه وارد دوره جدیدی از جهانی شدن شد. این کشور سیاست‌های اقتصادی خود را در راستای نظام سرمایه‌داری جهانی تنظیم کرد و به یکی از قدرت‌های نوظهور اقتصادی تبدیل شد. از دهه ۱۹۸۰، سیاست‌های توسعه‌گرا با هدف

عضویت در اتحادیه اروپا دنبال شد. اما در اوایل قرن بیست و یکم، با روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه، رویکرد ترکیه از تمرکز صرف بر اروپا به تعامل گسترده‌تر با روندهای جهانی تغییر یافت. دولت جدید ترکیه، ضمن حفظ سیاست‌های توسعه‌گرا، تلاش کرد استانداردهای جهانی را در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی ارتقا دهد. این تغییر رویکرد، ترکیه را به یکی از قدرت‌های نوظهور اقتصادی در جهان تبدیل کرد و موجب افزایش نفوذ آن در معادلات بین‌المللی شد.

توسعه ترکیه از ابتدای دهه ۱۹۹۰ در پرتو امواج و روندهای جهانی شدن قرار گرفت. در واقع مثلث دولت توسعه‌گرا، اتحادیه اروپا و جهانی شدن، زمینه توسعه ترکیه و تبدیل آن به قدرتی نوظهور اقتصادی را موجب گردید. متغیری که در این میان نقش تعیین‌کننده ای ایفا کرد، جهانی شدن بود که زمینه شتاب گرفتن توسعه ای ترکیه را فراهم ساخت. جهانی شدن چنانکه در بخش مبانی نظری اشاره شده بر مبنای الگوی KOF در هر سه بعد اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در روند توسعه گرای کشورهایمانند ترکیه نقش موثر و مثبتی ایفا کرده است.

در این رابطه یاسمین دومرول در مقاله ای تأثیر جهانی شدن بر اقتصاد ترکیه را بر مبنای تعریف KOF تحلیل می‌کند. وی معتقد است که بین جهانی‌شدن و رشد اقتصادی ترکیه یک رابطه بلندمدت مثبت و معنی‌دار وجود دارد. آزمون‌های آماری تأیید می‌کنند که متغیرهای مورد بررسی در طول زمان دارای هم‌انباشتگی هستند، به این معنا که تغییرات در شاخص‌های جهانی‌شدن تأثیر پایداری بر رشد اقتصادی کشور دارند. دلیل این امر می‌تواند وجود عناصر مرتبط با تجارت بین‌المللی، سرمایه‌گذاری خارجی و کاهش محدودیت‌های تجاری در این شاخص باشد. که در قالب افزایش ارتباطات اقتصادی بین‌المللی به بهبود رشد اقتصادی کمک کرده است. وی در عین حال تأکید می‌کند که صرفاً ابعاد اقتصادی جهانی‌شدن برای توسعه اقتصادی ترکیه کافی نبوده و ابعاد جهانی‌شدن اجتماعی شامل روابط فرهنگی، ارتباطات بین‌المللی و جریان اطلاعات بر این مهم تأثیر مثبت و معنی‌داری از ۱۹۹۰ داشته است. از این منظر افزایش تعاملات فرهنگی و اطلاعاتی باعث افزایش دانش و بهره‌وری در جامعه شده و به رشد اقتصادی کمک کرده است. دومرول در عین حال تأکید می‌کند که جهانی‌شدن صرف سیاسی با توجه به شرایط سیاسی داخلی ترکیه، شرایط منطقه ای و بین‌المللی، تأثیر منفی بر ترکیه داشته است هرچند این تأثیرات منفی با توجه به فعال و قوی بودن عناصر اقتصادی و اجتماعی جهانی‌شدن بر توسعه اقتصادی ترکیه در طول ۳ دهه اخیر خنثی

شده اما واقعیت این است که ابعاد سیاسی جهانی شدن اثرات کندکننده خود را بر تحولات اقتصادی و توسعه ای ترکیه داشته است.. (Yasemin Dumrul, ۲۰۱۸).

بر اساس شاخص ها موسسه اقتصاد سوئیس بانک جهانی بانک جهانی در خصوص ابعاد جهانی شدن و بر اساس مدل (KOF) و براساس تحولات و روندهای ترکیه در ۳ دهه اخیر به نظر می رسد بین جهانی شدن و توسعه اقتصادی ترکیه از بعد کلی ارتباط مستقیمی وجود دارد .

ترکیه در فاصله ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۳ همزمان با تشدید و تقویت جریان جهانی شدن ، به لحاظ اجرای اصلاحات قانونی و اصلاح ساختار اداری و دیوانی گام های موفق، موثر و کم نوسانی را برای بهره گیری از روندها و فرصت های جهانی شدن انجام داده است هرچند به لحاظ اجرایی این تاثیر کمتر و به عبارتی پرنوسان تر بوده است . (Şimşek, T. 2023)

جهانی شدن اجتماعی از دهه ۱۹۸۰ آثار خود را در ترکیه از نظر تدوین و تنظیم قوانین و مقررات و همچنین اثرات عملی در زندگی اجتماعی و مدنی ترکیه به نشان داد و روندی روبه رشد را تجربه کرد . کاهش فقر ، افزایش نابرابری های اجتماعی، رشد شهرنشینی و بهبود دسترسی به امکانات اجتماعی و ارتباطی به طور ملموس تحت تاثیر روندهای اجتماعی و فرهنگی جهانی افزایش یافت . گسترش دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی و رشد ارتباطات فرهنگی و علمی نیز به عینه در این مقطع زمانی آشکار است . به طور مشخص در این بازه زمانی ترکیه شاهد افزایش محسوس سرمایه اجتماعی بوده است هرچند بروز برخی چالش های اقتصادی مانند افزایش شدید تورم به طور مقطعی بر روند توسعه اجتماعی ترکیه اثر محسوس داشته است اما واقعیت این است که نظام اجتماعی ترکیه در طول ۳ دهه اخیر تلاش داشته با روندهای جهانی شدن اجتماعی همراهی لازم را داشته باشد. تحولات روبه پیشرفت در ساختار اجتماعی ترکیه متأثر از جهانی شدن اجتماعی و فرهنگی ، تکمیل کننده پازل توسعه ای ترکیه و مشوق روندهای توسعه اقتصادی این کشور بوده است. افزایش مهارت های اجتماعی ، کاهش فقر ، افزایش سواد اجتماعی جامعه ، گسترش ارتباطات و تقویت طبقه متوسط اجتماعی محصول این فرایند است . رشد و توسعه اقتصادی بدون شرایط مذکور در ترکیه ایجاد و تداوم پیدا نمی کرد. با این وجود در برخی مقاطع مانند بحران اقتصاد جهانی ۲۰۰۸ و مهمتر از آن همه گیری کووید۲۰۱۹ که روندهای جهانی شدن به خصوص در حوزه اقتصادی و اجتماعی را تحت تاثیر شدید قرار داد ، نظام اجتماعی و توسعه اجتماعی ترکیه از آن بی نصیب نماند و موجب کندی روند توسعه اجتماعی این کشور گردید..(Sandıkcı.2016)

در حوزه جهانی شدن سیاسی، به طور خاص، دموکراتیزاسیون به عنوان نماد این بعد از جهانی شدن شناخته می شود. بعد از پایان جنگ سرد، روند دموکراسی سازی در بسیاری از کشورهای درحال توسعه همزمان با سیاست های اصلاح اقتصادی مورد توجه قرار گرفت و این روند تبدیل به یک موج سیاسی و به بیان دقیق تر اقتصاد سیاسی در سطح بین امللی گردید. گذار دولت های توسعه گرای کشورهای شرق و جنوب شرق آسیا به شکل دموکراتیک و ایجاد و تقویت دولت های توسعه گرای دموکراتیک در امریکای لاتین و ترکیه در این راستا قابل توجه است. موج دموکراسی از دهه ۱۹۸۰ در ترکیه تحت تاثیر شرایط و الزامات اتحادیه اروپا برای پذیرش عضویت ترکیه همزمان با اصلاحات اقتصادی آغاز شد و از دهه ۱۹۹۰ تشدید شد. کاهش نقش ارتش در معادلات سیاست داخلی و همچنین امکان فعالیت آزادانه احزاب سیاسی، برگزاری انتخابات آزاد و روی کار آمدن حزب اسلام گرای عدالت و توسعه که به طور مشخص ساختار سیاسی لائیک ترکیه را بعد از ۸۰ سال به چالش طلبید و تداوم آن در قدرت با حمایت و پشتیبانی نسبی مردم، از اثار و نتایج تأثیر جهانی شدن سیاسی در ترکیه است. (Oraman, 2021, p. 78). کودتای ناکام ۲۰۱۶ و پس از آن گرایشات اقتدارگرانه و ضد دموکراتیک اردوغان رهبر حزب عدالت و توسعه در تبدیل نظام سیاسی ترکیه از پارلمانی به ریاستی و ایجاد محدودیت برای احزاب و گروه های مخالف، بستن شدن نسبی فضای سیاسی، این روند را در سالهای اخیر با چالش مواجه ساخته است. رویکردهای مثبت سیاسی در ترکیه در راستای موج دموکراسی سازی جهانی به طور طبیعی در راستای سیاست های اصلاحی اقتصادی به خصوص در دهه ۱۹۹۰ و همچنین در دهه اول و نیمه اول دهه دوم قرن بیست و یکم و تقویت کننده ای روند اقتصادی بود. پایگاه اجتماعی خوب حزب عدالت و توسعه در دهه ۲۰۱۰ هزینه گذار ترکیه از بحران اقتصادی ۲۰۰۸ را تسهیل کرد. بنابراین بین جهانی شدن سیاسی و توسعه اقتصادی ترکیه ارتباط مستقیم و موثری هم به لحاظ شکلی (برگزاری انتخابات و فعالیت سیاسی احزاب مختلف) و هم به لحاظ واقعی، پیوند میان دولت و مردم و ایجاد اعتماد متقابل، وجود دارد (Dogan, 2016, p. 35-55).

بعد اقتصادی جهانی شدن به نسبت ابعاد اجتماعی و سیاسی تأثیرات گسترده تر، عمیق تر و موثرتری بر توسعه اقتصادی ترکیه داشته است. ترکیه که از دهه ۱۹۸۰ تجربه دولت توسعه گرا را آغاز کرد، با فراهم شدن زمینه ها و فرصت های جهانی برای تقویت روند توسعه اقتصادی، تعاملات و مناسبات اقتصادی و تجاری خارجی خود را گسترش دارد و در این راستا برای جذب

هرچه بیشتر امکانات و فرصت های اقتصادی در حوزه تجاری، مالی، فنی و تکنولوژیکی اصلاحات ساختاری، قانونی، قضایی را آغاز کرد. روند اصلاحات اقتصادی برای بهره مندی از فرصت های جهانی شدن از ۱۹۸۰ تا ۲۰۲۳ اگرچه تحت تاثیر مسائل و تحولات سیاسی با نوسان همراه بوده اما روند روبه رشد و تصاعدی را تجربه کرده است. این در شرایطی که به نظر می رسد نیروها و نهادهای اقتصاد جهانی علی رغم برخی نوسانات مقطعی، نگاه مثبت و اطمینان بخشی به ترکیه و روند اصلاحات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی آن داشته و در شکل های مختلف مانند توصیه های سیاستی و همچنین ارائه گزارش های اطمینان بخش و مثبت از اقتصاد ترکیه در جهت تشویق و ترغیب شرکت ها و بنگاه های اقتصادی بین المللی به همکاری با ترکیه در بخش های مختلف اقتصادی، اقدام کرده اند. با نفوذ امواج جهانی شدن در ترکیه و اراده دولت توسعه گرای ترکیه برای بهره گیری از این فرصت، اصلاحات اقتصادی از دهه ۱۹۹۰ با شدت بیشتری آغاز شد.

اصلاحات اقتصادی ترکیه شامل مجموعه ای از تغییرات اساسی برای کاهش مداخله دولت، افزایش بهره وری و رشد اقتصادی بود. یکی از مهم ترین اقدامات، خصوصی سازی شرکت های دولتی بود که موجب افزایش رقابت و نوآوری شد. آزادسازی تجارت خارجی نیز با کاهش تعرفه ها و حرکت به سمت اقتصاد صادرات محور، تعاملات تجاری ترکیه را با اروپا، آسیا و خاورمیانه گسترش داد.

جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی (FDI) از طریق اصلاحات قانونی موجب افزایش سرمایه گذاری در بخش هایی مانند صنعت، زیرساخت و فناوری اطلاعات شد. در همین راستا، رشد بخش های تولیدی مانند خودروسازی، الکترونیک، نساجی و فولاد، سهم قابل توجهی از تولید ناخالص داخلی را به خود اختصاص دادند. همچنین، بهبود بهره وری نیروی کار با سرمایه گذاری در آموزش و توسعه مراکز تحقیقاتی تقویت شد. دولت ترکیه سرمایه گذاری گسترده ای در زیرساخت ها انجام داد که شامل توسعه حمل و نقل، مخابرات و انرژی بود. این اقدامات، ظرفیت تولید و صادرات را افزایش دادند. (IMF.2011)

علاوه بر این، مدرن سازی کشاورزی با مکانیزاسیون، آبیاری پیشرفته و استفاده از بذرهای اصلاح شده موجب افزایش بهره وری شد. در نتیجه، صادرات محصولات کشاورزی مانند میوه، سبزیجات و زیتون افزایش یافت.

با گسترش صنعتی سازی، اشتغال در بخش کشاورزی کاهش و مهاجرت نیروی کار از روستاها به شهرها افزایش یافت که تغییرات اجتماعی و اقتصادی به همراه داشت. همچنین، اصلاحات ساختاری

برای جذب FDI موجب ورود شرکت‌های چندملیتی و سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف شد. (OECD, 2019)

در راستای کاهش موانع تجاری، ترکیه با امضای توافق‌نامه‌های بین‌المللی، عضویت در سازمان تجارت جهانی (WTO) و توافقات منطقه‌ای، ارتباط خود را با اقتصاد جهانی تقویت کرد. تمرکز بر صادرات صنعتی، ترکیه را از کشوری متکی به صادرات محصولات کشاورزی به یک صادرکننده بزرگ در بخش‌های خودرو، پوشاک، لوازم خانگی و فولاد تبدیل کرد. (WTO, 2022)

- جذب سرمای گذاری خارجی:

سرمایه گذاری خارجی یکی از ابعاد مهم جهانی شدن است که به طور خاص از دهه ۱۹۹۰ به یک روند و پدیده روبه گسترش در عرصه اقتصاد جهانی تبدیل شد و زمینه اصلی توسعه کشورهای نوظهور اقتصادی را موجب گردید. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) نقشی حیاتی در توسعه اقتصادی ترکیه ایفا کرده است. ترکیه از جمله کشورهایی است که در زمره کشورهای اصلی پذیرنده سرمایه گذاری خارجی به شمار می آید. این کشور از سال ۱۹۹۰ بالغ بر ۲۶۲ میلیارد دلار سرمایه گذاری مستقیم خارجی جذب کرده است. روند جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ترکیه نیز با وجود نوسانات زیاد، روبه رشد و تاثیرگذار بوده است. جدول شماره یک بیانگر این روند است.

جدول ۱. روند جذب سرمایه گذاری خارجی در ترکیه ۱۹۹۰-۲۰۲۳

سال	میزان جذب سرمایه گذاری خارجی / میلیون دلار
۱۹۹۰	۶۸۴
۱۹۹۵	۹۳۸
۲۰۰۰	۱۷۰۷
۲۰۰۵	۹۰۹۹
۲۰۱۰	۱۰۰۳۱
۲۰۱۵	۱۷۵۸۷
۲۰۲۰	۷۸۸۲
۲۰۲۳	۱۰۶۰۰

منبع: UNCTAD, World Investment Report . 2023

بخش های خدماتی به ویژه بخش مالی و بیمه به دلیل اصلاحات ساختاری و خصوصی سازی بانک‌ها، سهم قابل توجهی از سرمایه‌گذاری‌ها را به خود اختصاص داده است. بخش تولید شامل

صنایع خودروسازی، الکترونیک، و محصولات شیمیایی در رده دوم است. به عنوان مثال، در ژوئیه ۲۰۲۴، بیشترین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ترکیه در بخش‌های تولید محصولات شیمیایی و محصولات الکترونیک بوده است. بخش ساخت‌وساز به ویژه در پروژه‌های زیربنایی و توسعه املاک و مستغلات نیز سهم بالایی از سرمایه‌گذاری خارجی را به خود اختصاص داده است. بخش انرژی به خصوص انرژی‌های تجدیدپذیر و زیرساخت‌های مرتبط نیز در این زمینه فعال بوده است. (kubilay, 2022)

از سال ۲۰۰۳ تا ۲۰۲۰، شرکت‌های هلندی با سرمایه‌گذاری در زمینه‌هایی مانند لجستیک، املاک و مستغلات، کشاورزی، هوانوردی، غذا و گردشگری سلامت، حدود ۲۶,۲ میلیارد دلار در ترکیه سرمایه‌گذاری کرده‌اند، که معادل ۱۶ درصد از کل در همان دوره، آمریکا با سرمایه‌گذاری در بخش‌هایی مانند اقتصاد، غذا و فناوری، حدود ۱۲,۹ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری کرده است، که سهمی معادل ۷,۸ درصد از کل سرمایه‌گذاری‌ها دارد. انگلستان با سرمایه‌گذاری در زمینه‌هایی مانند زیرساخت‌ها، انرژی، غذا، گردشگری، امور مالی و ارتباطات، در بازه زمانی مذکور حدود ۱۱,۶ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری کرده است، که ۷,۱ درصد از کل سرمایه‌گذاری‌ها را شامل می‌شود. آلمان با سرمایه‌گذاری در بخش‌هایی مانند خودروسازی، صنایع، انرژی و پتروشیمی، طی ۱۸ سال گذشته حدود ۱۰,۱ میلیارد دلار در ترکیه سرمایه‌گذاری کرده است. ۶۸ درصد از این سرمایه از کشورهای اروپایی، ۸ درصد از آمریکا، ۷ درصد از کشورهای حوزه خلیج فارس و ۱۴ درصد از سایر کشورهای آسیایی بوده است. (UNCTAD, World Investment Report . 2023)

عوامل متعددی در جذب FDI به ترکیه نقش داشته‌اند که عبارتند از:

- موقعیت جغرافیایی استراتژیک: ترکیه به عنوان پل ارتباطی بین اروپا و آسیا، دسترسی به بازارهای گسترده‌ای را فراهم کرده است.
- اصلاحات اقتصادی و خصوصی‌سازی: از اوایل دهه ۲۰۰۰، ترکیه با اجرای اصلاحات ساختاری و خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی، محیطی مناسب برای سرمایه‌گذاران خارجی ایجاد کرده است.
- نیروی کار جوان و ماهر: جمعیت جوان و تحصیل‌کرده ترکیه، نیروی کار مورد نیاز سرمایه‌گذاران را تأمین می‌کند.
- توافق‌نامه‌های تجاری بین‌المللی: عضویت در اتحادیه گمرکی با اتحادیه اروپا و توافق‌نامه‌های تجارت آزاد با کشورهای مختلف، دسترسی به بازارهای بین‌المللی را تسهیل کرده است.

بحران‌های اقتصادی جهانی مانند بحران مالی ۲۰۰۸، بی‌ثباتی سیاسی و امنیتی مانند کودتای نافرجام ۲۰۱۶ و تحرکات منطقه‌ای ترکیه و نوسانات نرخ ارز بر نوسانات جذابیت سرمایه‌گذاری تأثیر گذاشته است. با این حال سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به طور مشخص بر رشد اقتصادی، انتقال فناوری و دانش، توسعه زیرساخت‌ها مانند حمل‌ونقل و انرژی، تأثیر بسیاری داشته و موجب تبدیل ترکیه به قدرتی نوظهور اقتصادی شده است.

- ادغام‌ها و تملک‌های فرامرزی: (M&A)

ادغام‌ها و تملک‌های فرامرزی (Cross-border Mergers and Acquisitions) به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم در فرآیند جهانی‌شدن اقتصاد، نقش بسزایی در توسعه و تنوع‌بخشی به بازارهای کشورهای در حال توسعه ایفا می‌کنند. ترکیه، به‌عنوان کشوری با موقعیت استراتژیک بین اروپا و آسیا، در دهه‌های اخیر شاهد افزایش فعالیت‌های ادغام و تملک فرامرزی بوده است. در سال ۲۰۲۳، فعالیت جهانی ادغام و تملک (M&A) به دلیل نرخ بهره بالا، تورم و بی‌ثباتی‌های ژئوپلیتیکی به پایین‌ترین سطح در یک دهه اخیر رسید. بازار ترکیه نیز از این روند جهانی پیروی کرد و کاهش ۳۰ درصدی در حجم معاملات و ۳ درصدی در تعداد معاملات را تجربه کرد. این کاهش ناشی از عواملی همچون زلزله‌های ویرانگر در جنوب شرقی ترکیه، تورم ۶۴،۷۷ درصدی و عدم اطمینان سیاسی به دلیل انتخابات ریاست‌جمهوری در ماه مه بود. با وجود چالش‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاران خارجی همچنان به ترکیه علاقه‌مند بودند و با ۹۵ معامله، ۵،۲ میلیارد دلار از مجموع ۸ میلیارد دلار حجم معاملات M&A را به خود اختصاص دادند. ۷۷ درصد از این سرمایه‌گذاری‌ها از سوی سرمایه‌گذاران اروپایی و کشورهای حوزه خلیج فارس انجام شد. برخی معاملات شاخص شامل خرید کسب‌وکار جایگاه‌های سوخت بود. همچنین، در اواخر سال ۲۰۲۳ سرمایه‌گذاران آسیایی نیز نشانه‌هایی از ورود قوی به بازار ترکیه نشان دادند. در ۲۰۲۳، فناوری، بازی‌های ویدیویی، خدمات اینترنتی و تلفن همراه پیشروترین بخش‌ها برتر بازار M&A ترکیه بودند و تقریباً نیمی از کل معاملات را تشکیل دادند. صنعت بازی‌های موبایلی به رشد خود ادامه داد و سرمایه‌گذاری‌های بزرگی در استارت‌آپ‌های تکنولوژی و اینترنت صورت گرفت. در سال ۲۰۲۳، ترکیه شاهد رکورد تاریخی در عرضه‌های اولیه بود و ۵۴ شرکت وارد بورس شدند و در مجموع ۳ میلیارد دلار سرمایه جذب کردند. با وجود عدم تمایل سرمایه‌گذاران خارجی به IPOهای ترکیه، افزایش تعداد شرکت‌های عمومی می‌تواند در آینده توجه آن‌ها را جلب کند. در حالی که نرخ تورم

همچنان یک چالش بزرگ است، سیاست‌های اقتصادی جدید امیدهایی برای بهبود فعالیت‌های M&A ایجاد کرده‌اند. انتظار می‌رود که در ۲۰۲۵ بخش‌هایی مانند فناوری، بازی، مخابرات، انرژی‌های تجدیدپذیر، خدمات درمانی و صنعت خودرو (به‌ویژه با رشد خودروهای الکتریکی و TOGG) نقش مهمی در بازار ادغام و تملک ترکیه داشته باشند. (Hergüner, 2024)

-ارتقای جایگاه ترکیه در تجارت جهانی:

تجارت خارجی ترکیه از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۳ تحولات قابل‌توجهی را تجربه کرده است. این دوره با رشد پایدار در صادرات و واردات، تنوع در محصولات تجاری و گسترش روابط با شرکای بین‌المللی همراه بوده است.

در سال ۱۹۹۰، صادرات ترکیه حدود ۱۲ میلیارد دلار و واردات آن نزدیک به ۲۲ میلیارد دلار بود. تا سال ۲۰۲۲، صادرات به ۲۵۴ میلیارد دلار و واردات به ۳۶۱ میلیارد دلار افزایش یافت. این رشد نشان‌دهنده افزایش قابل‌توجه در حجم تجارت خارجی ترکیه است. در سال ۲۰۲۳، حجم کل تجارت خارجی ترکیه حدود ۶۱۷ میلیارد دلار بوده است که ۲۵۶ میلیارد دلار آن صادرات و ۳۶۱ میلیارد دلار آن واردات بوده است. این ارقام نشان‌دهنده ثبات نسبی در تجارت خارجی ترکیه در مقایسه با سال ۲۰۲۲ است.

جدول ۲: روند صادرات و واردات ترکیه (۱۹۹۰-۲۰۲۳)

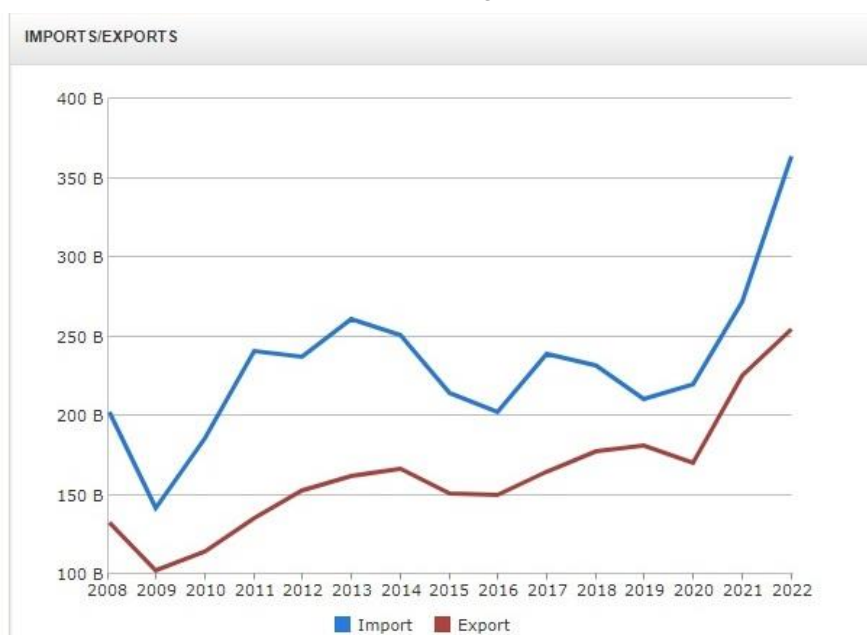
سال	صادرات / میلیارد دلار	واردات / میلیارد دلار
۱۹۹۰	۱۲	۲۲
۲۰۰۰	۲۷,۸	۵۴
۲۰۱۰	۱۱۴	۱۸۵
۲۰۲۰	۱۶۹,۶	۲۱۹
۲۰۲۲	۲۵۴	۳۶۱
۲۰۲۳	۲۵۶	۳۶۱

منبع: WTO. World trade Index. 2023

در سال ۲۰۲۳، وسایل نقلیه و قطعات یدکی با ۳۰,۸ میلیارد دلار، ماشین‌آلات و تجهیزات مکانیکی با ۲۵ میلیارد دلار، سوخت‌ها و روغن‌های معدنی با ۱۶,۴ میلیارد دلار، ماشین‌آلات و تجهیزات الکتریکی با ۱۵,۳ میلیارد دلار، سنگ‌ها و فلزات گران‌بها ۱۳,۶ میلیارد دلار، مهمترین اقلام صادراتی

ترکیه بودند. ترکیب اقلام صادراتی نشان از سهم بالای کالاهای صنعتی و تولیدی برای صادرات است که خود گویای رشد صنعتی قابل توجه ترکیه در سالهای اخیر را دارد. در سال ۲۰۲۳، ترکیه در حوزه واردات تمرکز عمده‌ای بر روی چندین گروه کالایی مهم داشت. سوخت‌ها و روغن‌های معدنی با ارزش ۶۹ میلیارد دلار، بیشترین سهم را در واردات این کشور به خود اختصاص دادند. پس از آن، ماشین‌آلات و تجهیزات مکانیکی با ۴۹,۹ میلیارد دلار در رتبه دوم قرار گرفتند. وسایل نقلیه و قطعات یدکی نیز با ۲۷,۸ میلیارد دلار سهم قابل توجهی در سبد وارداتی ترکیه داشتند. همچنین، ماشین‌آلات و تجهیزات الکتریکی با ۳۲ میلیارد دلار و سنگ‌ها و فلزات گران‌بها با ۳۳,۹ میلیارد دلار دیگر کالاهای مهم وارداتی ترکیه در این سال بودند. (WTO 2023)

نمودار تجارت خارجی ترکیه ۲۰۲۲-۲۰۰۸ / میلیارد دلار

منبع: (WTO, 2023).

در بخش صادرات، ترکیه بیشترین کالاهای خود را به کشورهای آلمان، ایالات متحده آمریکا، عراق، انگلستان و ایتالیا ارسال کرده است. آلمان با سهم ۸,۲ درصدی از کل صادرات، مهم‌ترین شریک صادراتی ترکیه به شمار می‌رود. پس از آن، ایالات متحده با ۵,۸ درصد، عراق با ۵ درصد، انگلستان با ۴,۹ درصد و ایتالیا با ۴,۸ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

در حوزه واردات نیز ترکیه بیشترین کالاهای خود را از روسیه، چین، آلمان، سوئیس و ایالات متحده تأمین کرده است. روسیه با سهم ۱۲٫۸ درصدی از کل واردات ترکیه، مهم‌ترین تأمین‌کننده کالا برای این کشور محسوب می‌شود. چین نیز با ۱۲٫۴ درصد در رتبه دوم قرار دارد و پس از آن، آلمان با ۷٫۹ درصد، سوئیس با ۵٫۵ درصد و ایالات متحده آمریکا با ۴٫۴ درصد از دیگر شرکای اصلی تجاری ترکیه در بخش واردات به شمار می‌روند. (WTO . 2023)

رشد تجارت خارجی ترکیه طی سال‌های اخیر تحت تأثیر فرآیند جهانی‌شدن اقتصاد بوده است. سیاست‌های آزادسازی اقتصادی که از دهه ۱۹۸۰ آغاز شد، زمینه پیوستن این کشور به بازارهای بین‌المللی را فراهم کرد. کاهش تعرفه‌ها و موانع تجاری نقش مهمی در افزایش تعاملات اقتصادی ترکیه با سایر کشورها داشته است. علاوه بر این، امضای توافق‌نامه‌های تجارت آزاد با اتحادیه اروپا و سایر کشورها، مسیر صادرات و واردات را هموار کرده و دسترسی ترکیه را به بازارهای جهانی افزایش داده است. سرمایه‌گذاری‌های گسترده در زیرساخت‌های حمل‌ونقل، شامل توسعه بنادر، فرودگاه‌ها و شبکه‌های حمل‌ونقل زمینی، نیز در تقویت تجارت خارجی این کشور تأثیرگذار بوده است. بهبود این زیرساخت‌ها، سرعت و کارایی تبادلات تجاری را افزایش داده و ترکیه را به یکی از مراکز مهم تجاری در منطقه تبدیل کرده است. از سوی دیگر، تنوع‌بخشی به بازارها و محصولات صادراتی، از وابستگی بیش‌ازحد این کشور به چند بازار محدود جلوگیری کرده و فرصت‌های جدیدی را برای صادرکنندگان ترکیه‌ای ایجاد کرده است.

پیوستن ترکیه به سازمان تجارت جهانی (WTO) و سایر نهادهای بین‌المللی نیز عامل مهمی در افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران و تقویت جایگاه این کشور در تجارت جهانی بوده است. عضویت در این سازمان‌ها باعث شده تا ترکیه در چارچوب قوانین و مقررات بین‌المللی عمل کند و از فرصت‌های تجاری جدید بهره‌مند شود. در مجموع، سیاست‌های تجاری ترکیه در کنار تحولات اقتصادی جهانی، نقشی اساسی در رشد پایدار تجارت خارجی این کشور ایفا کرده‌اند.

- گسترش مناسبات ترکیه با مجامع، نهادها و سازمان‌های اقتصادی و تجاری بین‌المللی

ترکیه به عنوان یک قدرت نوظهور اقتصادی، همواره در تلاش بوده است تا از طریق گسترش روابط با نهادهای اقتصادی و تجاری بین‌المللی، از مزایای جهانی‌شدن اقتصاد بهره‌مند شود. این کشور از اوایل دهه ۱۹۹۰ تاکنون، سیاست راهبردی خود را بر تعامل با سازمان‌های بزرگ اقتصادی مانند صندوق بین‌المللی پول (IMF)، بانک جهانی (WB)، سازمان تجارت جهانی (WTO)، گروه ۲۰

(G20) و اتحادیه اروپا (EU) متمرکز کرده است. این رویکرد موجب شده تا ترکیه بتواند از حمایت‌های اقتصادی، فرصت‌های تجاری و اصلاحات ساختاری لازم برای تقویت اقتصاد خود بهره‌مند شود.

صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی از جمله مهم‌ترین نهادهای اقتصادی بین‌المللی هستند که ترکیه از طریق عضویت در آن‌ها، از حمایت‌های مالی و اصلاحات ساختاری بهره‌مند شده است. ترکیه در سال ۱۹۴۷ به صندوق بین‌المللی پول پیوست و از آن زمان تاکنون، چندین بار از برنامه‌های این نهاد برای تعدیل اقتصادی استفاده کرده است. از دهه ۱۹۹۰، ترکیه با چالش‌هایی مانند تورم بالا، بدهی خارجی و بحران‌های مالی روبه‌رو شد. به همین دلیل، این کشور از برنامه‌های اصلاح اقتصادی پیشنهادی صندوق بین‌المللی پول بهره برد و در سال ۲۰۰۱، با اجرای یک برنامه اصلاحی گسترده، اقتصاد خود را از بحران خارج کرد. این اصلاحات شامل خصوصی‌سازی، کاهش کسری بودجه و ایجاد شفافیت در بخش بانکی بود که موجب رشد اقتصادی پایدار در دهه‌های بعد شد. IMF. (2002).

بانک جهانی نیز از طریق تأمین مالی پروژه‌های زیربنایی و توسعه‌ای، نقش مهمی در مدرن‌سازی اقتصاد ترکیه ایفا کرده است. این نهاد بین‌المللی، پروژه‌های مهمی در زمینه توسعه حمل‌ونقل، انرژی، آموزش و بهداشت را در ترکیه تأمین مالی کرده است. به عنوان مثال، حمایت از پروژه‌های انرژی پاک و توسعه شهرهای هوشمند از جمله برنامه‌هایی بوده که ترکیه با کمک بانک جهانی اجرا کرده است. World Bank. (2010).

ترکیه از سال ۱۹۹۵ به عضویت سازمان تجارت جهانی درآمد و این عضویت باعث شد که سیاست‌های تجاری خود را در چارچوب مقررات جهانی تنظیم کند. سازمان تجارت جهانی نقش مهمی در کاهش تعرفه‌های تجاری، تسهیل تجارت و حل اختلافات تجاری دارد که برای کشوری مانند ترکیه، که اقتصاد آن بر پایه صادرات و تجارت بین‌المللی است، بسیار حیاتی بوده است. ترکیه به واسطه عضویت در WTO توانسته است بازارهای صادراتی جدیدی را به دست آورد و تعرفه‌های گمرکی را برای دسترسی به بازارهای بین‌المللی کاهش دهد. در نتیجه، صادرات این کشور به‌ویژه در حوزه صنایع خودروسازی، نساجی، محصولات شیمیایی و صنایع الکترونیکی رشد قابل توجهی داشته است. WTO. (2015).

یکی از مهم‌ترین دستاوردهای ترکیه در صحنه اقتصاد جهانی، عضویت در گروه ۲۰ (G20) است. ترکیه از سال ۱۹۹۹ عضو این گروه شده و توانسته است جایگاه خود را به عنوان یک اقتصاد نوظهور

تثبیت کند. گروه ۲۰ شامل بزرگ‌ترین اقتصادهای جهان است که در مجموع بیش از ۸۰ درصد تولید ناخالص داخلی (GDP) جهانی را تشکیل می‌دهند. اهمیت عضویت ترکیه در این گروه از چند جنبه قابل بررسی است. نخست، این عضویت به ترکیه اجازه داده است تا در تصمیم‌گیری‌های مهم اقتصادی جهانی نقش داشته باشد و سیاست‌های مالی و پولی خود را با اقتصادهای برتر جهان هماهنگ کند. دوم، ترکیه از طریق مشارکت در نشست‌های G20 توانسته است سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی بیشتری جذب کند و روابط تجاری خود را تقویت نماید. در سال‌های اخیر، ترکیه در نشست‌های گروه ۲۰ به مسائل مهمی مانند توسعه پایدار، تجارت آزاد، سیاست‌های پولی و مبارزه با نابرابری اقتصادی پرداخته و توانسته است به عنوان یک بازیگر کلیدی در اقتصاد جهانی شناخته شود. (OECD, 2021)

یکی از مهم‌ترین اهداف سیاست خارجی ترکیه طی دهه‌های اخیر، پیوستن به اتحادیه اروپا بوده است. ترکیه از سال ۱۹۹۵ با امضای توافق‌نامه اتحادیه گمرکی با اتحادیه اروپا، همکاری‌های تجاری و اقتصادی خود را با این مجموعه افزایش داد. سپس در سال ۱۹۹۹، رسماً به عنوان نامزد عضویت در اتحادیه اروپا شناخته شد. مذاکرات پیوستن ترکیه به این اتحادیه از سال ۲۰۰۵ آغاز شد، اما تاکنون به نتیجه نهایی نرسیده است. (kaya, 2023). ترکیه با اصلاحات اقتصادی و سیاسی گسترده‌ای که از دهه ۱۹۹۰ آغاز کرد، سعی داشت تا استانداردهای لازم برای عضویت در اتحادیه اروپا را کسب کند. این اصلاحات شامل بهبود حاکمیت قانون، شفاف‌سازی نظام مالی، تقویت دموکراسی و رعایت حقوق بشر بوده است. با این حال، برخی موانع سیاسی و اقتصادی همچنان بر سر راه عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا باقی مانده‌اند. اتحادیه اروپا یکی از بزرگ‌ترین شرکای تجاری ترکیه محسوب می‌شود و حجم تجارت دوجانبه میان آن‌ها بسیار گسترده است. بسیاری از شرکت‌های اروپایی سرمایه‌گذاری‌های بزرگی در ترکیه انجام داده‌اند و ترکیه نیز صادرات قابل توجهی به کشورهای عضو این اتحادیه دارد. (Tocci, 2017pp25-35)

به طور کلی، ترکیه در مسیر تقویت همکاری‌های اقتصادی بین‌المللی خود موفق عمل کرده است و این تعاملات نقشی کلیدی در رشد پایدار اقتصادی این کشور داشته‌اند. ترکیه علاوه بر عضویت در نهادهای اقتصادی و تجاری فوق‌الذکر، عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) که نهادی متشکل از کشورهای توسعه یافته است، می‌باشد. در عین حال اخیر مباحثی مبنی بر امکان عضویت ترکیه در بریکس مطرح شده است. سیاست‌های ترکیه در ۳ دهه اخیر در حوزه خارجی

نشان می‌دهد که این کشور همچنان به دنبال ادغام بیشتر در اقتصاد جهانی و بهره‌گیری از فرصت‌های بین‌المللی برای توسعه و پیشرفت اقتصادی است. (Ojaghlou, 2023)

بحث و تحلیل:

از دهه ۱۹۹۰ به این سو، ترکیه یکی از نمونه‌های شاخص کشورهایی بوده است که به‌صورت فعال در مسیر جهانی‌شدن و پیاده‌سازی سیاست‌های لیبرال‌سازی اقتصادی گام برداشته‌اند. فرآیند جهانی‌شدن که به افزایش یکپارچگی اقتصادها در سطح بین‌المللی از طریق گسترش تجارت، سرمایه‌گذاری، انتقال فناوری و جریان اطلاعات اشاره دارد، در ترکیه به موازات اجرای سیاست‌های نئولیبرال دنبال شده است. در این میان، آزادسازی اقتصادی نیز به عنوان بستر نهادی و ساختاری این تحول، نقش محوری ایفا کرده است. در عین حال باید می‌توان اذعان کرد که جهانی‌شدن اقتصاد از طریق تقویت سیاست‌های لیبرالیستی اقتصادی به تقویت بنیادهای توسعه اقتصادی ترکیه و تبدیل این کشور به قدرتی نوظهور اقتصادی در طول ۳ دهه اخیر کمک کرده است. پس از اتخاذ برنامه اصلاحات اقتصادی در ۲۴ ژانویه ۱۹۸۰، ترکیه با محوریت سیاست‌های بازار آزاد و کاهش مداخلات دولتی، وارد فاز جدیدی از ساختار اقتصادی شد. این سیاست‌ها با هدایت تورگوت اوزال و تمرکز بر خصوصی‌سازی، آزادسازی تجاری و اصلاحات مالی به تدریج زیرساخت‌های لازم برای ادغام در اقتصاد جهانی را فراهم آوردند. اما جهش اصلی در این فرآیند، عمدتاً از دهه ۱۹۹۰ آغاز شد، زمانی که ترکیه به‌صورت سیستماتیک تلاش کرد تا ساختارهای اقتصادی خود را با الزامات جهانی‌شدن هماهنگ سازد. (Ojaghlou, 2023)

یکی از گام‌های اساسی ترکیه در مسیر جهانی‌شدن، پیوستن رسمی به سازمان تجارت جهانی (WTO) در سال ۱۹۹۵ بود. این اقدام، دسترسی ترکیه به بازارهای جهانی را تسهیل و تعامل آن را با نظام تجارت بین‌المللی افزایش داد. طی این دوره، تجارت خارجی ترکیه رشد قابل‌توجهی یافت و سهم صادرات و واردات در تولید ناخالص داخلی افزایش یافت. به‌ویژه، صادرات مبتنی بر تولیدات صنعتی و خدمات، به‌عنوان پیشران‌های رشد اقتصادی ظاهر شدند. با این حال، شواهد آماری نشان می‌دهد که پس از سال ۲۰۰۵، اثربخشی سیاست‌های رشد مبتنی بر صادرات کاهش یافته و رابطه مثبت میان صادرات و رشد اقتصادی به تدریج تضعیف شده است.

یکی دیگر از مهم‌ترین جلوه‌های جهانی‌شدن در ترکیه، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌ویژه در دهه ۲۰۰۰ بود. اصلاحات ساختاری که در پی بحران اقتصادی ۲۰۰۱ انجام گرفت، از جمله

اصلاح نظام بانکی، شفاف‌سازی فرآیندهای اداری، تثبیت نرخ ارز و تقویت استقلال بانک مرکزی، به‌طور قابل توجهی فضای اقتصادی کشور را برای سرمایه‌گذاران خارجی جذاب ساخت. در بازه زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۹، جریان FDI به اوج خود رسید و بخش‌های مختلفی مانند بانکداری، مخابرات، صنایع خودروسازی و گردشگری مورد توجه سرمایه‌گذاران خارجی قرار گرفتند. با این حال، پس از سال ۲۰۰۹، هم‌زمان با افزایش بی‌ثباتی‌های ژئوپولیتیکی، مشکلات ساختاری داخلی و تضعیف نهادهای دموکراتیک، روند نزولی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی مشهود شد. (Surugiu, 2015).

در عین حال در طول سه دهه گذشته، ترکیه تلاش کرده است تا با نهادهایسازی اصول بازار آزاد، زمینه‌های توسعه پایدار اقتصادی را تقویت کند. سیاست‌های آزادسازی مالی که شامل اصلاحات در نظام نرخ بهره، توسعه بازارهای سرمایه و کاهش نقش دولت در تخصیص منابع بودند، به ارتقاء بهره‌وری و کارایی اقتصادی کمک کردند. از سوی دیگر، آزادسازی تجاری از طریق کاهش تعرفه‌ها، حذف موانع غیرتعرفه‌ای و انعقاد توافق‌نامه‌های تجارت آزاد، به گسترش صادرات و واردات کمک کرد. با این حال، فقدان یک نظام نهادینه شده برای مقابله با نوسانات خارجی و چالش‌های اجتماعی موجب شد که ترکیه در برابر شوک‌های بیرونی، آسیب‌پذیر باقی بماند.

مطالعات تجربی از جمله تحلیل‌های صورت گرفته با استفاده از مدل ARDL و شاخص جهانی‌شدن KOF که سه بُعد اقتصادی، سیاسی و اجتماعی را پوشش می‌دهد، نشان می‌دهند که از سال ۱۹۸۴ به بعد، یک رابطه مثبت و بلندمدت بین جهانی‌شدن و رشد اقتصادی در ترکیه شکل گرفته است. اگرچه در دوره‌هایی نظیر ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۴ این رابطه دچار نوسان شده، اما روند کلی همچنان مثبت بوده است. (Swadźba, 2020)

با وجود مزایای قابل توجه جهانی‌شدن برای اقتصاد ترکیه، این فرآیند همراه با چالش‌های داخلی نیز بوده است. از جمله، جهانی‌شدن و لیبرال‌سازی اقتصادی نتوانسته‌اند به‌طور کامل مسائلی مانند نابرابری درآمدی، بیکاری ساختاری و تورم مزمن را برطرف سازند. به‌ویژه، نابرابری منطقه‌ای در توسعه، شکاف درآمدی بین مناطق شهری و روستایی، و نرخ بالای بیکاری جوانان همچنان از موانع اصلی توسعه پایدار در کشور به‌شمار می‌آیند. بنابراین، سیاست‌های حمایتی و بازتوزیعی برای کاهش این نابرابری‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند.

جهانی‌شدن همچنین بستری برای ارتقاء نوآوری فناوری و تحقیق و توسعه در ترکیه فراهم کرده است. انتقال فناوری از طریق سرمایه‌گذاری‌های خارجی، همکاری‌های بین‌المللی، و حضور در

زنجیره‌های تأمین جهانی، به بهبود کیفیت تولیدات و افزایش رقابت‌پذیری صنایع ترکیه کمک کرده‌اند. با این حال، به‌منظور بهره‌گیری بیشتر از این فرصت، ترکیه نیازمند تدوین سیاست‌های مؤثر برای حمایت از R&D، اصلاح نظام آموزش عالی و توسعه زیرساخت‌های دیجیتال است.

نتیجه‌گیری

ترکیه همواره یکی از اجزای اصلی نظام اقتصادی جهانی بوده و قرارگیری آن در این چارچوب جهانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. اقتصاد این کشور تحت تأثیر مستقیم تحولات جهانی قرار دارد و طی دو دهه اخیر، رشد پایدار و عملکردی چشمگیر را از خود نشان داده است. ترکیه از طریق اجرای یک استراتژی کلان اقتصادی مدون، همراه با سیاست‌های مالی محتاطانه و اصلاحات ساختاری گسترده که از سال ۲۰۰۰ آغاز شده‌اند، توانسته است جایگاه خود را در اقتصاد جهانی تثبیت کند. این اصلاحات ساختاری که با روند الحاق ترکیه به اتحادیه اروپا شتاب بیشتری یافت، زمینه را برای تغییرات اساسی در بسیاری از بخش‌های اقتصادی کشور فراهم ساخت. اهداف کلیدی این اصلاحات شامل افزایش مشارکت بخش خصوصی در اقتصاد، بهبود بهره‌وری و انعطاف‌پذیری نظام مالی، و ایجاد زیرساخت‌های پایدارتر برای سیستم تأمین اجتماعی بوده است. بررسی فرصت‌های جهانی شدن برای اقتصاد ترکیه نشان می‌دهد که این روند زمینه‌ساز موارد زیر شده است:

- ایجاد و تثبیت سیاست‌های لیبرالستی اقتصادی
- تقویت بخش خصوصی به‌عنوان نیروی محرکه رشد اقتصادی
- کنترل نرخ تورم و تثبیت قیمت‌ها
- کاهش بروکراسی اداری در بخش‌های دولتی
- حفظ تعادل بودجه حتی در شرایط عدم تحقق مازاد بودجه
- حذف یا کاهش تعرفه‌های وارداتی برای افزایش رقابت‌پذیری
- رفع محدودیت‌های سهمیه‌بندی و انحصارات داخلی
- توسعه صادرات و گسترش بازارهای بین‌المللی
- خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی و بنگاه‌های صنعتی
- تسهیل دسترسی به بازارهای سرمایه
- تبدیل ارز به یک واحد مالی قابل تبدیل در اقتصاد جهانی

- بازگشایی درهای اقتصاد به روی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)

- کاهش مقررات دولتی برای افزایش رقابت‌پذیری در بازار

علاوه بر این، تحولات سیاسی جهانی و سازمان‌های بین‌المللی مهمی مانند سازمان ملل متحد، پیمان‌های فراملی نظیر ناتو، و اتحادیه‌های اقتصادی منطقه‌ای همچون اتحادیه اروپا، اتحادیه آمریکای شمالی و همکاری اقتصادی دریای سیاه نیز تأثیر بسزایی بر اقتصاد ترکیه داشته‌اند.

از سوی دیگر، موقعیت استراتژیک ترکیه نقش مهمی در فرآیند جهانی‌شدن این کشور ایفا کرده است. این موقعیت به‌ویژه در حوزه انرژی میان شرق و غرب، اهمیت اقتصادی فراوانی دارد. ترکیه در همسایگی کشورهای قرار دارد که از غنی‌ترین ذخایر انرژی جهان برخوردارند و به‌عنوان کوتاه‌ترین و مقرون‌به‌صرفه‌ترین مسیر انتقال نفت و گاز در این منطقه، نقشی حیاتی در بازار انرژی ایفا می‌کند.

امروزه ترکیه همچنان مسیر خود را در راستای قوانین جهانی‌شدن دنبال می‌کند. با این حال، فاصله گرفتن از روند جهانی‌شدن، اقتصاد ترکیه را با چالش‌های متعددی روبه‌رو خواهد کرد. برعکس، کشورهای در حال توسعه و نوظهور که تاکنون در شاخص جهانی‌شدن سطحی پایین‌تر از حد متوسط را به دست آورده‌اند، همچنان ظرفیت زیادی برای بهره‌مندی از این فرآیند دارند. ادغام بیشتر در اقتصاد جهانی می‌تواند منجر به رشد اقتصادی قابل‌توجهی در این کشورها شود.

در مجموع، بررسی تجربه ترکیه نشان می‌دهد که جهانی‌شدن و لیبرالیسم اقتصادی تأثیر مثبتی بر توسعه اقتصادی کشور از دهه ۱۹۹۰ به بعد داشته‌اند. با این حال، پایداری این منافع مستلزم اجرای اصلاحات ساختاری عمیق‌تر، تنوع‌بخشی در بخش‌های اقتصادی، تقویت حکمرانی اقتصادی و تمرکز بر عدالت اجتماعی است. جهانی‌شدن اگرچه فرصت‌هایی چون دسترسی به بازارهای جدید، جذب سرمایه‌گذاری و انتقال فناوری را فراهم می‌کند، اما در عین حال، ریسک‌های وابستگی بیش از حد به اقتصاد جهانی، نوسانات سرمایه و آسیب‌پذیری اجتماعی را نیز به همراه دارد. از این رو، ترکیه باید با اتخاذ یک رویکرد متوازن، ضمن بهره‌گیری از منافع جهانی‌شدن، از تبعات منفی آن نیز پیشگیری نماید.

منابع

- احمدی، م. (۱۴۰۳). تحلیل اثر جهانی شدن بر رفاه اقتصادی در ایران: با تأکید بر ابعاد و اجزای جهانی شدن مطالعات اقتصاد کاربردی. دوره ۱۳، شماره ۵۰، ۴۵-۸۰.
- نگین تاجی. زیر (۱۴۰۲). محاسبه شاخص جهانی شدن اقتصادی در ایران و تأثیر آن بر شاخص توسعه. اقتصاد کلان. دوره ۱۸، شماره ۴۰. ۱۷۷-۱۵۳.
- پاموک، سوکت. (۱۴۰۲). سده‌های ناموزون توسعه اقتصادی ترکیه از ۱۸۲۰. ترجمه محمدرضا فرهادی‌پور. تهران: سبزان.
- تقی‌زاده، رحیم. (۱۴۰۲). یک قرن توسعه اقتصادی: ارزیابی حکمرانی نظام برنامه‌ریزی توسعه ملی در ترکیه، پژوهش‌های برنامه و توسعه، ۴(۱۵).
- دهشیری، محمد رضا؛ (۱۳۹۴). جهانی شدن و توسعه پایدار اقتصاد و محیط‌زیست، شماره ۴. ۷۷-۶۲.
- عبیدیان، محمدرضا. (۱۴۰۲). تأثیر سیاست خارجی ترکیه بر توسعه اقتصادی این کشور / دانش تفسیر سیاسی، ۵(۱۵).
- حجت کاظمی (۱۳۹۳). جهانی شدن و دولت‌های توسعه‌گرا؛ سویه‌های تغییر و تداوم نقش دولت در فرایند توسعه سیاست (۴۴) - ۱، ۱۹۹-۲۱۶.
- مرجان معصومی. (۱۴۰۲). بررسی تطبیقی توسعه اقتصادی اجتماعی ایران و ترکیه در دهه اخیر. سیاست‌پژوهی ایرانی دسترسی از https://journals.iau.ir/article_706789.html
- Dogan, C. (2016). Political globalization and foreign direct investment inflows in Turkey. Ankara: Economic Research Institute.
- Dumrul, Y. (2018). The impact of globalization on economic growth: Empirical evidence from Turkey. International Journal of Economics and Financial Issues, 8(5), 115-123.
- EIA (Energy Information Administration). (2023). Turkey's energy developments. Washington, DC: U.S. Department of Energy.
- Gurgul, H., & Lach, Ł. (2014). Globalization and economic growth: Evidence from panel data analysis. Economic Modelling, 41, 1-10. [<https://doi.org/10.1016/j.econmod.2014.03.001>]
- Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N., & Sturm, J. E. (2019). The KOF globalization index – Revisited. Review of International Organizations, 14(3), 543-574. [<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11558-019-09344-2.pdf>]
- Hergüner, Ü. (2024). Corporate M&A 2024: Turkey. Last updated April 23. Retrieved from [<https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/corporate-m-a-2024-turkey>]

- guides/corporate-ma-2024/turkey/trends-and-developments](<https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/corporate-ma-2024/turkey/trends-and-developments/>)
- IMF (International Monetary Fund). (2002). Turkey: Crisis and recovery program. Washington, DC: International Monetary Fund.
- IMF (International Monetary Fund). (2011). World Economic Outlook, September 2011: Slowing growth, rising risks. Washington, DC: International Monetary Fund.
- Javorcik, B. S. (2015). Does FDI bring good jobs to host countries? The World Economy, 38(4), 577–595.
- Kaya, A. (2023). Structural transformation and sources of growth in Turkey. ZBU Working Paper Series. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/283767/1/wp2023-071.pdf>
- Keyder, C. (1987). State and class in Turkey: A study in capitalist development. London: Verso.
- Kilicaslan, Y., & Dumrul, Y. (2018). The impact of globalization on economic growth and inequality. Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 31(1), 1460–1474.
- Kubilay, M. (2022). The Turkish economy under the presidential system. Middle East Institute Analysis. https://www.mei.edu/sites/default/files/2022-10/The%20Turkish%20Economy%20under%20the%20Presidential%20System_0.pdf
- OECD. (2019). OECD Economic Outlook: Turkey (Issue 2, pp. 216–2181). https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-outlook-volume-2019-issue-1_b2e897b0-en.html
- OECD. (2021). OECD Economic Surveys: Turkey. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-turkey-2021_2cd09ab1-en.html

- OECD. (2023). OECD Economic Surveys: Türkiye 2023. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)./
- Ojaghlou, M. (2023). Impact of liberalization and globalization on economic growth: Empirical evidence from Türkiye. *Journal of International Relations*, 17(1), 23–45.
- Okyar, O. (1979). Development background of the Turkish economy. *International Journal of Middle East Studies*, 11(3), 317–330.
- Öniş, Z. (1991). Political economy of Turkey in the 1980s. *International Journal of Middle East Studies*, 23(2), 163–176.
- Öniş, Z., & Güven, A. B. (2011). Global crisis and the Turkish economy. *Journal of Turkish Political Economy*, 2(1), 1–23.
- Oraman, Y. (2019). *Globalization trends: Challenges and opportunities in Turkey*. Istanbul: Istanbul University Press.
- Pamuk, Ş. (2000). *Economic history of the Ottoman Empire and Turkey*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rodrik, D. (2012). *The Turkish economy: Growth without stability*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Sandıkcı, Ö. (2016). Development and quality of life in Turkey: How globalization, religion, and economic growth influence individual well-being. *Journal of Macromarketing*, 36(3), 259–272. <https://doi.org/10.1177/0276146715608919>
- Savrul, M. (2011). *The effects of globalization on economic growth: Theoretical and empirical analysis*. Saarbrücken, Germany: Lambert Academic Publishing.
- Şimşek, T. (2023). The relationship between economic, social, and political globalization and economic performance in Turkic states. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 321–335. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.1287909>
- Stiglitz, J. E. (2002). *Globalization and its discontents*. New York: W.W. Norton & Company.
- Surugiu, C. (2015). International trade, globalization and economic interdependence between European countries: Implications for businesses and marketing framework. *Procedia Economics and Finance*, 32, 131–

138. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01374-X](https://doi.org/10.1016/S2212-5671%2815%2901374-X) (
- Swadźba, S. (2020). Globalization and economic growth in highly developed countries. SHS Web of Conferences, 74, 05025. https://doi.org/10.1051/shsconf/20207405025 (
- Tocci, N. (2017). Turkey and the European Union: A complex partnership. London: Routledge.
- World Bank. (2010). Infrastructure development and economic growth in Turkey. Washington, DC: World Bank.
- World Bank. (2020). In Turkey. Washington, DC: World Bank Publications.
- World Bank. (2024). The World Bank in Türkiye. Washington, DC: World Bank. Retrieved from https://www.worldbank.org/en/country/turkey/overview (
- WTO. (2015). Turkey trade policy review. Geneva: World Trade Organization.
- WTO. (2020). Trade policy review: Turkey. Available at: https://www.wto.org (
- Zürcher, E. J. (2004). Turkey: A modern history (3rd ed.). London: I.B. Tauris.